

Мултинационална Чехословакия и нейните етнически
проблеми по време на Първата република (1918 – 1938 г.)

За много от европейските държави-победителки след Първата световна война принципът за национално самоопределение, залегнал в мирното урегулиране на континента, се превръща в крепка основа на териториален триумф. Те съумяват да получат много повече от това, на което са се надявали – за сметка на победените, на които позоваването на същия принцип не спестява национални катастрофи. Свидетели сме на драматични прекроявания на картата на Европа, като в крайна сметка именно прогласеният за върховен при определянето на границите принцип за национално самоопределение е потъпкан, или изместен на заден план, за да възтържествува реваншизмът спрямо победените. В новите си граници държавите-победителки приютяват заедно с териториите на своите бивши противници и компактни маси население, непропускащо при всеки удобен случай да се позове на принципа за самоопределение, успял вече да разбуни духовете и да разпали националистически искри, и да изиска не само спазване на своите права, но и национална самостоятелност.

За новосъздадена Чехословакия – доскоро почти непозната със своите национални възжеления, защото не съществува преди войната, принципът, донесъл триумфа на освобождението от вековната принадлежност към Австро-Унгарската империя, се оказва и нож с две остриета. Сериозен източник на напрежение представлява тримилionenното немско малцинство в Судетската област. Устоите на мултинационалната държава се подкопават и от факта, че двумилionenното словашко население сякаш не се чувства комфортно в ролята си на догонващ по-малък брат в новата чехословашка нация. Трудности за централното правителство в изковаването на националното единство прибавя и значителното малцинство от подкарпатски руси.

Какви са конкретните етнически проблеми, пред които се изправя новородената чехословашка нация, и как и дали тя съумява да ги разреши е предмет на много по-задълбочен анализ, отколкото обемът на настоящия позволява, затова тук ще се опитаме само да очертаем рамките на това следвоенно развитие.

Преди да бъдат разгледани взаимодействията между етносите в Чехословакия, необходимо е да се направи кратък преглед на постигнатите споразумения непосредствено преди и след края на войната, както и на конституционната рамка, зададена през 1920 г.

Приетата през февруари 1920 г. конституция посвещава своята пета глава на правата, свободите и дълговете на гражданина, а шестата – на защитата на националните, религиозните и етническите малцинства. В чл.106, ал.2 се гарантира в еднакъв размер пълната и абсолютна сигурност на живота и свободата за всяко лице, живеещо на територията на Чехословакия, без оглед на произход, националност, език, раса или религия. В същата глава са прогласени и други основни човешки права като правото на свободна мисъл, изразяване на мнението, на сдружаване и т.н. Чл.128, ал.1 от глава 6 предписва равното положение на всички граждани пред закона и еднаквите им политически права, независимо от тяхната националност. Чл. 131 и чл.132 осигуряват правото на гражданите на районите, в които се говори език, различен от чешкия, да получават обучение на майчиния си език, както и да се ползват от държавния бюджет за развитието на своята общност. Чл. 134 изрично забранява насилствената денационализация.¹ Следователно, по отношение на своите политически и граждански права представителите на малцинствата не са били второразредни спрямо преобладаващото чешко население.

Съвместната дейност на чехи и словаци за създаването на обща държава след Първата световна война започва още преди нейния край, вдъхновена от всеобщото убеждение, че нито бъдещата самостоятелна чешка държава, нито самостоятелна словашка държава би оцеляла, както и от благоприятния климат на разбирателство между двете нации. В усилията се включват и емигрантските общности в САЩ, които през 1915 г. подписват в Кливлънд споразумение относно “независимостта на чешките земи и Словакия.”² Друго споразумение се подписва в присъствието на Т.Масарик през май 1918 г. в Питсбърг, което обещава словашка автономия. Временното народно събрание обаче установява централизирано правителство, обосновавайки се с необходимостта от сигурност за новата държава.

По време на Първата световна война лидерите на Подкарпатска Рус (наричана още Рутения и Задкарпатска Украйна) в емиграция постигат съгласие с Масарик тя да бъде

¹ Пълният текст на конституцията от 1920 г. се намира на: “Constitution of Czechoslovakia 1920.” [Virtual Archive of East European History](http://www2.tlct.ttu.edu/kelly/Archive/czslconst1920.html), 23 May 2005. <<http://www2.tlct.ttu.edu/kelly/Archive/czslconst1920.html>>.

² *Korbel J. Twentieth-century Czechoslovakia. The Meanings of its History. Columbia UP, 1977. p.93.*

включена в бъдещата Чехословакия със статут на автономна област. Планът е одобрен и от американския президент Удроу Уилсън. Вследствие на мирния договор от Сен Жермен през 1919 г. това споразумение получава международна санкция. По-рано същата година на Парижката мирна конференция се решава на Подкарпатска Рус да бъде предоставена пълна автономия със собствен парламент със законодателна власт по въпроси от местно значение. Въпреки че потвърждава тези предписания на мирната конференция, конституцията на Чехословакия ограничава предвиденото право на автономия, изтъквайки важността на единството на държавата. Цялото законодателство, създадено в Рутения, подлежи на одобрението на президента, а губернаторът ѝ също се номинира от президента. Така, дори автономията, предвидена в конституцията, не е приложена и парламентът на Рутения никога не е свикан.

Подробна дискусия върху отношенията между чехи и словаци в междувоенния период ни предлага Й.Корбел в своето изследване на чехословашката история през XX век.³ Според него съществуват и обединяващи, и разделящи фактори. Сред обединяващите той изтъква общата етническа идентичност, близостта на езиците, сходните културни ценности, желанието за обща държава, липсата на конституционна и законова дискриминация в нормотворчеството на новата държава. Като най-важни разделящи фактори, които обуславят желанието на словаците да се разграничат не само като отделна нация, но и като суверенно териториално образувание, са посочени 1000-годишният период на разделение и следователно различното историческо развитие, липсата на политически права за словаците в рамките на Унгария, неразвитата икономика, неразвитата образователна система, липсата на подготвена администрация от словаци, липсата на технологични и индустриални умения, малката интелигенция. Унифицирането на тези две контрастиращи единици в обща държава се оказва огромно предизвикателство.

Анализирайки тези фактори поотделно, някои изследователи отдават голямо значение на силно различаващите се нива на икономическо развитие на чешките и словашките земи.⁴ Докато Бохемия, Моравия и Силезия притежават големи залежи на висококачествени изкопаеми горива и манифактурни производства (порцелан, стъкло, лен) с отлична репутация из цяла Европа, природните богатства на Словакия се ограничават до горите, фермите и някои нискокачествени минерали. Има разлика и в

³ Ibid, pp.86-87.

⁴ *Mares V. The Progress of Czechoslovakia's Industrialization and its Effect upon National Unity. In Czechoslovakia Past and Present, Vol.I* Ed. by Miloslav Rechcigl Jr. The Hague, 1968, p.185.

администрирането на двете територии от страна на австрийците и унгарците. На правителството във Виена не се налага да стимулира индустриалното развитие на чешките земи, то се случва по естествен път. В Словакия до 1867 г. унгарските господари не проявяват особен интерес към индустриалното развитие на Словакия. След Аусглайха унгарските политици подготвят амбициозна програма за индустриализация, тъй като решават, че граничните провинции трябва да послужат като индустриална и силова база за централните територии на Унгарското кралство. Опитът е да се постигне същото съотношение, което самозадвижващите се сили на естествения икономически растеж са създали по-рано в историческите провинции. Всички правителствени усилия обаче привличат незначителни частни инвестиции, тъй като е трудно инвеститорите да бъдат убедени, че си заслужава да вложат капитала си в област, която все още няма водоелектрически централи. За разлика от историческите провинции, където тежката индустрия и нейните преработващи отрасли се развиват в отговор на вродените сили на природните богатства на района, в Словакия тези учреждения израстват като част от националистическата мания за величие на унгарския кралски режим. Това прави словашката индустрия силно уязвима, което става очевидно при срещата ѝ с конкуренцията на индустриалните предприятия в чешките земи. В резултат на половинчатите опити за индустриализация на Словакия от края на XIX век, дори и при създаването на чехословашката държава процентът на заетите в селското стопанство там е 62, докато същите цифри за Бохемия са 29, за Силезия – 22, а за Моравия – 38.

Според други автори “различното икономическо развитие може да бъде само част от обяснението. Като цяло става въпрос за национална идентичност, формирала се (...) в продължение на векове при различни исторически обстоятелства.”⁵ Вниманието се отделя на по-голямата религиозност на словаците, като много от тях считат за сериозен недостатък на чешката менталност факта, че чешката култура и характер са твърде светски. На най-влиятелния словашки политик в междувоенния период Андрей Хлинка принадлежат думите: “Ние трябва да пробудим чехите по въпросите на религията, а чехите трябва да възродят нас национално, икономически и културно.”⁶

Споменатите дотук фактори можем да определим като обективно водещи до различните национални идентичности. Съществуват обаче и субективни фактори, пречупени през уникалната народопсихология на чехи и словаци, които всеки от двата

⁵ *Готовска-Хенце Т.* Назад към изгубения трон. София, 1996, с.81.

⁶ *Korbel*, p.101.

народа третира според своята гледна точка. Такъв например е централизираната държава, предвидена от конституцията от 1920 г. За чехите тя е единственият начин да се осигури стабилно държавно образувание, в което те да могат да допринесат най-пълноценно за изпълняването на своеобразния завет на Хлинка да въздигнат словашкия народ икономически. Чехите с готовност протягат ръка за помощ към словаците, които считат за свои братя, но едновременно с това вярват, че те, като по-напредналият във всяко отношение народ, са призваните да ръководят този процес. Дори президентът на Чехословашката република Т. Масарик, политик, възхваляван за своите цивилизовани политически възгледи и маниери, за непоколебимата му вяра в демокрацията и отвращението му от насилието, меча и кръвта⁷, говорейки за това, че е грешка централизмът да преобладава над автономизма, винаги подчертава, че става въпрос единствено за културна автономия, докато политическата и административна автономия би означавала разделение и нестабилност в държавните дела.⁸

Различен е погледът на словаците върху процеса на централизация. Според тях чешката доминация само е заменила унгарската, тъй като чехите, които не успяват да получат постове в Бохемия и Моравия, получават административни и образователни длъжности в Словакия. Британските представители в Чехословакия в своите доклади до Лондон окачествяват поведението на чешките държавни служители в Словакия като “брутално господство”. Новата администрация проявява неприязън към католическата църква; чешките служители масово изместват словаците от постове им, а когато все пак бъдат назначени, словаците получават възнаграждение, двойно по-ниско от това на чешките си колеги; има масови случаи на корупция сред чешките служители; правят се опити словашкият език да се замести с чешки в учрежденията. Общият британски извод е, че “новата администрация се отнася към местното население като “завоевател спрямо победения.”⁹ По тези обвинения чешките официални власти отговарят, че споменатите случаи далеч не са правилото в отношението на чешката администрация към словашкото население, а по-скоро изолирани инциденти. Изтъква се, че чешката администрация е била необходима поради липсата на достатъчно добре подготвени словашки кадри след напускането на унгарците. Мрачните прогнози на британците за разпадане на Републиката така и не се сбъдват, тъй като чехословашките законодатели бързат да потвърдят централизираното, а не федеративното устройство на държавата

⁷ Баева И. “Днешните проекции на делото на първия президент на Чехословакия Т. Масарик” в *сп. Ново време*, 1997, кн.5, с.115.

⁸ Korbel, p.99.

⁹ Готовска-Хенце, Цит. съч., с.101.

чрез конституцията, както и чрез приемането на нова административна система. Старите административни единици Бохемия, Моравия, Силезия и Словакия са премахнати и на тяхно място се създават 21 административни единици, наречени “жупи”, 6 от които са на територията на Словакия. Приема се и езиков закон, който обявява чехословашкият за официален език и разпорежда двуезични съдопроизводство и администрация в райони, където малцинствата представляват повече от 20 %. Предвижда се и създаването на училища на съответните езици.¹⁰ Целта на всички тези мерки е засилване на централизацията на държавата.

Налични са богати статистически данни, които свидетелстват за възхода на Словакия през 20-те години в образователната и съдебната система, местната администрация, пощите, пътищата, електрификацията. Много квалифицирани словаци са наети на работа. Словашката култура преживява разцвет, като особено добре се развиват театърът, литературата, поезията.¹¹ Всъщност, оказва се, че реалният брой на чехите в Словакия е сравнително малък, но тъй като заемат ключови позиции във всички области, те са видима мишена за обвиненията на словашките автономисти.¹²

А такива не липсват, особено след като централистите видимо не проявяват никакъв интерес към проповядване на словашка автономия, убедено вярват в единството на чехословашката нация и редовно участват в правителството в Прага. Така наречените “хласисти” (по името на в-к “Хлас”) не формират своя собствена партия, но доминират словашката политика в началните години на републиката. Техни лидери са Вавро Шробар (възхитен от чешката култура, той се надява, че тя ще трансформира аморфната и изостанала словашка култура), Милан Ходжа (убеден чехословакист, той оглавява след войната словашкия клон на Аграрната партия, заема неколккратно министерски постове и е министър-председател на Чехословакия преди и по време на Мюнхенската криза) и Иван Дерер (социалдемократ по политическа принадлежност, той смята, че чехословакизмът е единственият начин за социален напредък на словашката работническа класа). Така единствен говорител на населението, което като цяло гледа с подозрение към израсналия в Прага словашки протестантски елит, става Словашката народната партия (СНП) на католическия свещеник Хлинка, която набляга на католическата и националната идентичност на словаците. До смъртта си през август 1938 г. той непримиримо се бори за словашка автономия.

¹⁰ *Готовска-Хенце*, Цит. съч., с.103.

¹¹ *Korbel*, p.105.

¹² *Ibid.* p.106.

Въпреки че целта на Хлинка е словашка автономия в рамките на демократична чехословашка държава, неговата партия включва и едно по-радикално крило, оглавявано от Войтех Тука. От началото на 20-те години Тука поддържа тайни връзки с Австрия, Унгария и нацистите на Хитлер. Той създава полувоенните единици “Родобрана”, публикува подривна литература и спечелва подкрепата на по-младите членове на СНП, които наричат себе си “настъписти”, по името на списанието “Настъп”. Арестуването на Тука и съдебният процес срещу него през 1929 г. ускоряват преориентацията на партията на Хлинка в тоталитарна посока. Настъпистите печелят контрол в партията и тя се оттегля от правителството в Прага (в което се е съгласила да участва през 1927 г.). През следващите години влиянието на СНП леко намалява. През 1935 г. тя печели 30 % от вота и отново отказва да се присъедини към правителството. През 1936 г. СНП изисква съюзяване на Чехословакия с Германия на Хитлер и Италия на Мусолини. През септември 1938 г. Хитлер я инструктира да окаже по-силен натиск за изпълняване на искането за словашка автономия. Последвалите събития са известни, но те повдигат въпроса дали политическата мъдрост и уважението към човешките емоции не биха оправдали една конституционна гаранция, че в рамките на определен период от време след основаването на Чехословашката република Словакия ще получи автономия.¹³

Не по-малко заплетен етнически проблем в междувоенния период е този за судетските германци. В Судетската област живеят над 3 милиона етнически германци – около 23 % от населението на цялата република. В региона се намират огромни химически заводи и лигнитни мини, както и фабрики за текстил, порцелан и стъкло. На запад един солиден немски триъгълник заобикаля Чех (или Егер, както немците го наричат) и включва силно националистическия Егерланд. Чешки лес се простира по баварската граница до бедните земеделски райони на южна Бохемия. Моравия включва къпци от изолирани територии, населени с немци, в своята северна и южна част. Характерни са немските езикови острови – градове, населени от германци и заобиколени от чехи. Крайният немски национализъм никога не е бил типичен за тази област, а в южна Силезия (40.5 % немско население) е задържан от страха от конкуренцията на индустриалните стоки от Германия.

Конституцията от 1920 г. предвижда стриктно спазване на малцинствените права на германците; техните образователни и културни институции са запазени

¹³ *Korbel*, p.101.

пропорционално на населението. Въпреки това мерките, въведени с намерението да се защити сигурността на чехословашката държава и правата на чехите, предизвикват не един и два акта на местна враждебност от страна на германците. Чехословашкото правителство заселва чехи в територии с висока концентрация на немско население, опитвайки се да успокои немския национализъм – политика, която доста често има обратен резултат. Малцинствените закони най-често се прилагат, за да се създадат нови чешки училища в немските райони. Судетските германци притежават голям брой субсидирани от тях местни театри, които правителството задължава да предоставят на разположение на чешкото малцинство една вечер от седмицата. Основните оплаквания на германците в този период засягат именно затварянето на техните училища, което обаче се дължи не толкова на колонизаторска политика от страна на чехите, колкото на обективни фактори като ниската посещаемост поради драстичното спадане на раждаемостта във военните години.

Ранните политики на чехословашкото правителство, насочени към поправяне на социалната несправедливост и предизвикване на умерено преразпределение на богатството, естествен процес при разместването на една господстваща прослойка с друга, се отразяват най-вече на немското население. През 1919 г. правителството конфискува 1/5 от паричните притежания на всеки гражданин в хартиена валута. Тъй като германците представляват най-заможният елемент в чешките земи, те се оказват най-засегнати от тази мярка. Със закона за контрол на земята се експроприират огромните поземлени имоти, които принадлежат на германци. Земята се раздава най-вече на чешки селяни, често безимотни, които съставляват основната част от населението, занимаващо се със земеделие. Само 4,5 % от всичката преразпределена до януари 1937 г. земя е получена от судетски германци, което предизвиква техния протест под формата на безброй петиции.

Тези първи мерки на чехословашкото правителство, умерени в очите на анализаторите, засилват националистическото чувство у судетските германци по време на първите години на републиката, още повече че районът страда и от икономическа депресия. Към това можем да прибавим и някои необмислени изказвания на иначе безспорно космополитния Масарик, който в първото си послание до нацията като президент нарича германците “имигранти и колонисти” – думи, за които по-късно съжалява.¹⁴

¹⁴ Bruegel, p.65.

Конституцията от 1920 г. е изготвена без представителството на германци и групата им отказва да участва в изборите за първи президент. Судетските политически партии водят обструкционистка, или негативистка политика в парламента. Те отхвърлят всички предложения на чехословашкото управление за участие в правителството. В безброй публични изяви Масарик не пропуска да предупреди своя народ да осъзнае колко сериозно предизвикателство е съжителстването на толкова различни националности в една държава.¹⁵ Той критикува както германските, така и чешките националисти. Въпреки това чехословашкият управленски елит няма специална внимателно изготвена стратегия за разрешаването на този най-важен проблем, поне що се отнася до германското малцинство, и това може да бъде определено като основната слабост на чехословашката политика в областта на етническата справедливост.¹⁶

През 1926 г. настъпва промяна в позициите на германските судетски партии, дължаща се най-вече на политиката на сближаване със Запада, която води немският канцлер Щреземан. Той съветва судетските германци да сътрудничат по-активно с чехословашкото правителство. Много показателно е, че той отказва да приема представители на германските партии в Чехословакия, за да обсъждат с него политиката, която да следват судетските германци в Чехословакия.¹⁷ Тук трябва да се изтъкне и положителната роля, която изиграва поведението на немския пълномощен министър в Прага Валтер Кох. Неговите възгледи по германския въпрос са изключително трезви, той е изпълнен с уважение и възхищение към чешката култура и национален дух и всички доклади, които изпраща до Берлин, са изпълнени със симпатия към чехите, малък народ, “заобиколен от три страни от 70 милиона германци” и категорично отхвърлят тежненятия на германското малцинство за териториална автономия.¹⁸ Така, успокояването на недоволството отнема шест години, докато на повърхността изплува умереното крило в германската судетска политика. Позицията на повечето судетски партии (Германската аграрна партия, Германската социалдемократическа партия и Германската християнсоциалистическа партия) се променя от негативизъм към активизъм и германците започват да приемат правителствени постове. Лидерът на Аграрната партия Франц Шпина обявява: “Въпросът сега е да се борим, реалистично и проникателно, не срещу държавата, но за

¹⁵ Пак там, с. 69.

¹⁶ Пак там, с.67.

¹⁷ *Bruegel J.W. Czechoslovakia before Munich.* Cambridge UPress, 1973, p.75.

¹⁸ *Ibid*, p.71.

нашите права в държавата.” Това означава признаването на Чехословакия в нейните граници за факт, приемането на съществуващата конституция, използване на легални средства за натиск за признаване на правата на германците като едно силно малцинство, преговори с чехите стъпка по стъпка, размяна на компромиси и сътрудничество в правителството. Всяка друга политика на упорито отричане на съществуващото положение само вреди на германската кауза. Шпина е авторът и на израза “чешко-германска симбиоза”, който става емблематичен за периода на немското участие в управлението на Чехословакия. Шпина и неговият колега Майр-Хартинг от партията на християнсоциалистите се ползват с подкрепата на увеличаващи се части от населението, уморени от националистически лозунги.

Преориентацията в политиката на германските партии е посрещната със задоволство от президента Масарик, който не се поколебава да изостави своите по-негативни възгледи от периода непосредствено след войната и да подчертае, че желанието за регионална автономия по никакъв начин не противоречи на концепцията за централизирана държава. Той вижда задачата на модерната демократична държава в това да хармонизира централното и местното управление. Така в сформираното през 1926 г. ново чехословашко правителство на Швехла влизат и двама представители на германските партии – а именно Шпина като министър на публичните дела и Майр-Хартинг като министър на правосъдието. Този акт опровергава твърдението, че масата от судетски германци винаги и при всички обстоятелства ще реагира тясно националистически.¹⁹ Активистката политика на германците продължава и по време на следващото правителство на лявата коалиция, сформирано през октомври 1929 г. Като доказателство, че процесът е двустранен, служи и фактът, че чешките социалдемократи са първата чехословашка партия, която включва в своята партийна програма искането за културна автономия за малцинствата, в това число и судетските германци.

До 1929 г. много малко судетски депутати – повечето, от които членове на Германската национална партия и на Судетската германска националсоциалистическа партия – остават в опозиция. На фона на тези политически тенденции обаче националистическите чувства разцъфтяват сред судетската младеж. Младежите членуват в много организации като по-старите “Гимнастическо дружество” (Turnverband) и “Обединения за отбрана” (Schutzvereine) и новосформираните “Съюз за другарство” (Kameradschaftsbund), нацистката “Народен спорт” (Volkssport) и

¹⁹ Ibid, p.77.

“Готовност” (Bereitschaft). Тяхното влияние неимоверно се засилва след издигането на Хитлер до канцлерския пост в Германия.

Судетската промишленост, силно зависима от външната търговия и поддържаща тесни финансови връзки с Германия, преживява тежък удар по време на световната Депресия, особено след фалирането на банките в Германия през 1931 г. Чехите, чиято индустрия е концентрирана в производството на стоки, предназначени за домашния пазар, пострадва много по-малко. В резултат на това напрежението между двете групи нараства. Отношенията още повече се влошават след като судетските германци са принудени да се обърнат към чехословашкото правителство и Централната банка за помощ. Властите често обвързват отпускането на заем с условието немците да наемат в своите предприятия чехи пропорционално на техния процент от населението. На чешките работници, изпратени от правителството за строителството на публични обекти в Судетите, също не се гледа с добро око.

По време на годините на Депресията судетските националисти, особено нацистите, значително увеличават своята дейност. Когато през 1933 г. Хитлер е избран за канцлер на Германия, чехословашкото правителство се подготвя да ограничи Судетската националсоциалистическа партия. През есента на 1933 г. партията сама се разпуска. Членовете на Германската национална партия и судетските нацисти са премахнати от постовете им в структурите на местното самоуправление. Судетското население посреща това с възмущение, особено в националистически крепости като Егерланд.

На 1 октомври 1933 г. Конрад Хенлайн с помощта на други членове на Съюза за другарство, младежка организация с романтично-мистическа ориентация, създава нова политическа организация. Народният фронт на судетските германци (Sudetendeutsche Heimatfront) се обявява за лоялност към чехословашката държава, но изисква децентрализация. Той поглъща повечето от бившите членове на Германската национална партия и на Судетската германска националсоциалистическа партия. През 1935 г. Фронтът се преименува на Судетска германска партия (Sudetendeutsche Partei) и се заема с активна пропагандна кампания. В майските избори СГП печели повече от 60 % от вота на судетските германци. Германските земеделци, християнсоциалистите и социалдемократите губят повече от половината от последователите си. СГП се превръща в опорната точка на германските националистически сили. Тя представя себе си като стремяща се за справедливо решение на претенциите на судетските германци в рамките на чехословашката демокрация. Въпреки това Хенлайн поддържа тайни контакти с нацистка Германия и получава материална помощ от Берлин. СГП имитира

нацистките практики със знамена, лозунги и униформени войски. Отстъпките, предложени от чехословашкото правителство, включващи прехвърляне на административни лица на судетските германци в судетските територии и възможно участие на СГП в правителството, са отхвърлени. До 1937 г. повечето лидери на СГП подкрепят пангерманските призови на Хитлер.

На 13 март 1938 г. Третият райх анексира Австрия и незабавно след това почти цялото движение на судетските германци изказва своята подкрепа за Хенлайн. На 22 март Германската аграрна партия, водена от Густав Хакер, се слива със СГП. Германските християнсоциалисти прекратяват своята дейност на 24 март, а техните депутати и сенатори се присъединяват към парламентарната група на СГП. Само социалдемократите продължават да подкрепят свободата на демокрацията. Масово населението дава категоричната си подкрепа за СГП.

Подкарпатска Рус е най-бедният район на Австро-Унгария, и ако Словакия е имала трудности под унгарска власт в рамките на Австро-Унгария, то положението на Рутения е несравнимо по-тежко. Както се изказва един историк, през 1914 г. регионът не е много по-развит от някой “унгарски парк за сърни.” Населението му е безнадеждно бедно, векове наред то е оцелявало благодарение на оскъдните ресурси, които предлагала неговата планинска земя, на сезонния земеделски труд и на службата в унгарската пехота. Поради силните си културни и лингвистични връзки с украинците, и някои други народности в Съветския съюз и Полша, регионът е разсадник на отцепнически настроения през целия междувоенен период. Чуват се и призови за украинска автономия в рамките на Чехословакия.

Въпросът за автономията се превръща в основен източник на недоволство. Други оплаквания включват поставянето на западна граница, която оставя 150,000 рутенци в Словакия, и големият брой чехи, изпратени в Подкарпатска Рус с административни и образователни функции. Следвоенна Рутения се характеризира с многобройност на политическите партии и разнообразие от културни тенденции. Всички чехословашки партии са представени, а се формират и няколко местни. Най-значими са тези на украинофилите, русофилите, унгарците и комунистите. Всяка групировка провъзгласява подкрепата си за присъединяването на Рутения респективно към Украйна, СССР, Унгария или Чехословакия. Чуват се и призови за независима държава. Украинофилските и русофилските тенденции се засилват поради завръщането на голям брой емигранти след войната. Украинофилите са в голямата си част членове на Униатската църква и проповядват автономия в рамките на Чехословакия, някои от тях

се обявяват и за съюз с Украйна. Интересите им се защитават от Националхристиянската партия, водена от Августин Волосин. Русофилите са в голямата си част гръцки православни и също претендират за автономия за Подкарпатска Рус. Тяхната политическа организация е Земеделската федерация, водена от Андрей Броди. Компактно унгарско население живее в южната част на областта. Те са представени от Обединената маджарска партия, която неизменно получава 10 % от вота в Подкарпатска Рус и е в постоянна опозиция на правителството. Комунистите, силно влиятелни в изостаналата Рутения, се опитват да привлекат украинския елемент, обявявайки се за съюз със съветска Украйна.

За един месец през пролетта на 1919 г. унгарското комунистическо правителство на Бела Кун провъзгласява съветска република в един от районите на Подкарпатска Рус, но твърде скоро този епизод е забравен. През май същата година решението на американските русински емигранти областта да се присъедини към Чехословакия на базата на пълна автономия е препотвърдено от представителен национален съвет. Тази автономия, въпреки че е конституционно гарантирана, така и не се материализира поради простата причина, че на Подкарпатска Рус ѝ липсва необходимият минимум от политически, културни и икономически познания, за да администрира собствените си дела. Вековете унгарско управление са оставили в наследство потресаваща бедност, несъществуващо образование и разделени културни принадлежности. Друг избор освен администрирането ѝ от Прага не съществува. След като районът действително получава автономия в резултат на Мюнхенския пакт, там се възцарява хаос. След като Германия окупира чешките земи и Словакия се провъзгласява за независима република, Подкарпатска Рус е анексирана от Унгария. В крайна сметка след края на Втората световна война става част от СССР.²⁰

В резултат на издигането на Хитлер в Германия, на немската анексация на Австрия, на възраждането на ревизионизма в Унгария, на агитацията за автономия в Словакия и на политиката на умиротворяване на западните сили Чехословакия остава без съюзници, изложена на враждебните Германия и Унгария от три страни и на несъчувстващата Полша от четвъртата. Малцинственият проблем се превръща в общоевропейска криза, когато немското чехословашко малцинство, предвождано от Конрад Хенлайн и бурно подстрекавано от Хитлер, изисква да се обедини с Германия. Чехословакия се оказва изпреварена от лавинообразната скорост, с която

²⁰ *Korbel*, pp.87-88.

националсоциалистическата идеология набира популярност сред недоволните етнически групи. Така, в конкретните условия, демократичните институции, духът на цивилизованост и хармония и успешното икономическо развитие се оказват недостатъчни, за да предотвратят мюнхенския крах. През ноември 1938 г. оръзаната държава, преименувана на Чехо-Словакия, е разделена на три автономни региона – Бохемия-Моравия, Словакия и Подкарпатска Рус. Въпреки напредъкът по време на двадесетгодишното съществуване на Първата република, още тридесет години мир биха позволили на това съставено от толкова различни групи общество да разреши своите проблеми и да се превърне в едно цяло. А вероятно факторът национална идентичност е твърде мощен, за да е възможен подобен процес при каквито и да било обстоятелства.

Библиография

Баева И. “Днешните проекции на делото на първия президент на Чехословакия Т. Масарик” в *сп. Ново време*, 1997, кн.5.

Готовска-Хенце Т. Назад към изгубения трон. Асоциация Критерии. София, 1996.

Готовска-Хенце Т. Общество и власт. Чехословакия 1947 – 1967. София, 2002.

“Benes’ Foreign Policy.” *AllRefer.com*. 23 May 2005. <<http://reference.allrefer.com/country-guide-study/czechoslovakia/czechoslovakia37.html>>.

Benes Zd., Kural V., Petras R. “Czechs and Germans in a Democratic Czechoslovakia, 1918 – 1938.” In *Facing History. The Evolution of Czech-German Relations in the Czech provinces, 1848 – 1948*. Ed. by Zdenek Benes, Kural V. Prague, 2002.

Bruegel J.W. *Czechoslovakia before Munich*. Cambridge UPress, 1973.

“Conflict in Subcarpathian Ruthenia (Carpatho-Ukraine).” *AllRefer.com*. 22 May 2005. <<http://reference.allrefer.com/country-guide-study/czechoslovakia/czechoslovakia35.html>>.

“Constitution of Czechoslovakia 1920.” *Virtual Archive of East European History*. 23 May 2005. <<http://www2.tltc.ttu.edu/kelly/Archive/czslconst1920.html>>.

“Czechoslovakia. Political Parties.” *AllRefer.com*. 22 May 2005. <<http://reference.allrefer.com/country-guide-study/czechoslovakia/czechoslovakia33.html>>.

“Czechoslovakia.” *The Columbia Encyclopedia Online*, 6th edition. 23 May 2005. <<http://www.bartleby.com/65/cz/Czechosl.html>>.

“Germans in Czechoslovakia (1918-1938).” *Wikipedia, the free encyclopedia*. 5 March 2005. <http://en.wikipedia.org/wiki/Germans_in_Czechoslovakia_%281918-1938%29>.

Hapala M. “Political Parties in Czechoslovakia, 1918 – 1938.” In *Czechoslovakia Past and Present, Vol.I* Ed. by Miloslav Rechcigl Jr. The Hague, 1968.

Korbel J. *Twentieth-century Czechoslovakia. The Meanings of its History*. Columbia UPress, 1977.

Mares V. “The Progress of Czechoslovakia’s Industrialization and its Effect upon National Unity.” In *Czechoslovakia Past and Present, Vol.I* Ed. by Miloslav Rechcigl Jr. The Hague, 1968.

“Problem of Dissatisfied Nationalities. Slovak Autonomy.” *AllRefer.com*. 22 May 2005. <<http://reference.allrefer.com/country-guide-study/czechoslovakia/czechoslovakia34.html>>.

“Ruthenians and Ukrainians in Czechoslovakia (1918 – 1938).” *Wikipedia, the free encyclopedia*. 24 February 2005. <http://en.wikipedia.org/wiki/Ruthenians_and_Ukrainians_in_Czechoslovakia_%281918-1938%29>.

“Slovaks in Czechoslovakia (1918 – 1938).” *Wikipedia the free encyclopedia*. 27 April 2005. <http://en.wikipedia.org/wiki/Slovaks_in_Czechoslovakia_%281918-1938%29>.